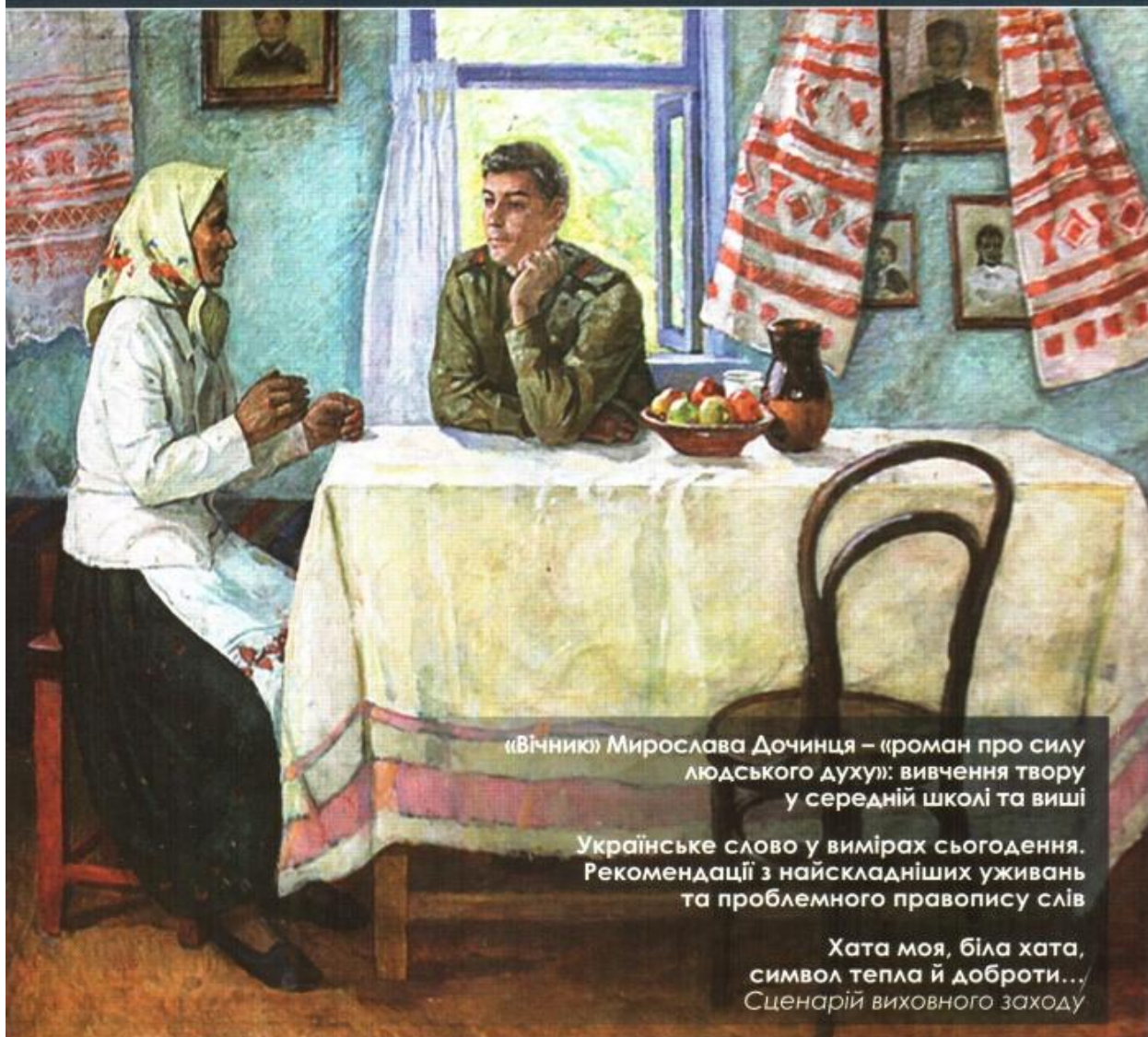

Українська мова і література

Передплатний
індекс 68838

№ 5, 2016

в школах України

«Вічний» Мирослава Дочинця – «роман про силу людського духу»: вивчення твору у середній школі та виші

Українське слово у вимірах сьогодення.
Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів

Хата моя, біла хата,
символ тепла й доброти...
Сценарій виховного заходу

ДЕТАЛЬНІШЕ НА REDPRESA.UA

видавництво
**ПЕДАГОГІЧНА
ПРЕСА**
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО

НАУКА – ШКОЛІ: МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Валентина БОРИСЕНКО, Катерина СОВА
Мовна вікторина як форма позакласної роботи з української мови

3

Людмила ПОПОВА

Лексичні вправи як засіб формування професійного мовлення майбутніх документознавців

8

НАУКА – ШКОЛІ: ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ РОЗВІДКИ**Світлана ЖИЛА**

«Вічник» Мирослава Дочинця – «роман про силу людського духу»: вивчення твору в середній школі та виші

12

Олеся ПОНОМАРЕНКО

Із секретів поетичної майстерності Т. Шевченка: духовно-художні відкриття «Кобзаря» (1840), романтичного національного пророка «Трьох літ», «нескореного Прометея» на засланні, візонера демократичного ладу України майбутнього

19

КОНСУЛЬТУЄ МОВОЗНАВЕЦЬ**Катерина ГОРОДЕНСЬКА**

Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. Продовження

27

НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЄВІ-СЛОВЕСНИКУ**Олена ОСТАПЧЕНКО**

100 знайомих чужинців: запозичена лексика в українській мові через призму навчальної гри

30

Оксана ДОЦЕНКО

Кольористика як засіб асоціативно-образного бачення твору

37

МЕТОДИЧНА МАЙСТЕРНЯ СЛОВЕСНИКА**Віра СТЕПАНИЦЕВА**

Двоскладне речення. Головні та другорядні члени речення. Тире між підметом і присудком

41

Алла ОЛІЙНИК, Ірина КЛІМЕНКО

А вже весна, а вже красна... Бінарний урок: українська мова – українознавство, 6 клас

45

ПОЗАКЛАСНЕ ЧИТАННЯ**Наталія ОЛІЙНИК**

«Душа поета – крило любові». Літературна Павлоградщина. Засідання круглого столу

48

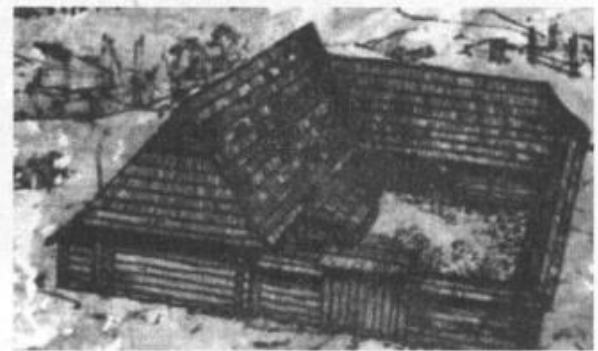
Олена ГОЛИК

Крик болю волелюбної душі. Осмислення минулого і сучасного у творі Т. Г. Шевченка «Чигрине, Чигрине...». Закінчення

53

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА**Світлана ДЕМ'ЯНЕНКО**

Хата моя, біла хата, символ тепла й доброти...
Сценарій виховного заходу

55

РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ**Оксана КУЧЕРУК**

Методика навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі

62

Станіслав КАРАМАН

Готуючись до державної підсумкової атестації з української мови у 9 класі

62

ДО РІЧНИЦІ АВАРІЇ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС**Микола ПОЦЕЛУЙКО**

Мирний атом

63

Остапченко Олена Вадимівна,
старший викладач кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка

100 ЗНАЙОМИХ ЧУЖИНЦІВ: ЗАПОЗИЧЕНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАВЧАЛЬНОЇ ГРИ

100 знакомых чужестранцев: заимствованная лексика в украинском языке сквозь призму учебной игры

У статті окреслено проблему збагачення активного словника словами іншомовного походження за допомогою навчальної гри. Подано ігровий дидактичний матеріал для використання на різних етапах лінгвістичної підготовки студентів, старшокласників під час поглибленого вивчення окремих тем з лексикології, етимології української мови. Навчальні ігрові завдання доцільно використати також для організації самостійної пошукової роботи з метою активізації пізнавальної діяльності й мовленнєвої поведінки, створення проблемних ситуацій.

В статті обозначена проблема обогачення активного словаря заимствованными словами с помощью учебной игры. Подан ігровий дидактичний матеріал для використання на різних етапах лінгвістичної підготовки студентів, старшокласників во время углубленного изучения определенных тем по лексикологии, этимологии украинского языка. Учебные игровые задания целесообразно использовать также для организации самостоятельной поисковой работы с целью активизации познавательной деятельности и речевого поведения, создания проблемных ситуаций.

Одним із складників мовнокомунікативної компетентності учня, студента є лексична вправність, спроможність адекватно сприймати, доречно й точно використовувати в мовленні вербальні одиниці в усьому розмаїтті їх семантичних варіантів, емоційно-стилістичного забарвлення. Володіння словом не лише розвиває інтелектуальну сферу особистості, а й прилучає її до духовної скарбниці народу, адже мовну картину світу й свого місця в ньому кожен етнос відображає насамперед у лексиці.

Першочергове завдання у формуванні лексичної компетентності – збагачення словника носіїв мови, введення до його активної частини нових лексем. Особливої уваги в цьому плані потребують запозичені слова, що становлять приблизно 10% словникового складу української мови. Переважна більшість запозичених нашою мовою у різні історичні епохи слів вживаються здебільшого як немотивовані, тобто їх первинне значення і морфемний склад, як правило, незрозумілі українському мовцеві. Це справедливо як щодо тих лексем, які досить давно ввійшли до її словникового складу, цілком асимільовані мовою, не сприймаються її носіями як чужорідні й не потребують спеціальних пояснень стосовно форми

та значення (у лінгвістиці їх називають *засвоєння*), так і тих, що з'явилися в мові порівняно недавно і ще зберігають колорит «іншомовності».

Глибшому розумінню значення іншомовних слів, прозорості, семантичній ясності чужомовних одиниць сприяє з'ясування їх етимології, генетичних смислових та словотвірних зв'язків. Це позбавляє лексему відтінку певної ізольованості, відстороненості серед інших слів мови.

Вдумливе ставлення до запозичених слів, їх осмислене використання відповідно до значення та стилістичного забарвлення допомагає також уникати типових мовленнєвих помилок: надмірного захоплення, зловживання чужомовними лексемами, невиправданих семантичних повторів, так званої прихованої тавтології – плеоназмів, недоречних каламбурів.

Спираючись на досвід педагогічної діяльності, пропонуємо для реалізації завдань якісної лексичної підготовки учнів, студентів поряд з традиційними прийомами, які здебільшого мають характер репродуктивних тренувальних вправ, спрямованих на домінування насамперед інтелектуальної сфери, використовувати ігрові завдання. Ці дидактичні форми не передбачають подання вичерпної наукової інформації, натомість їх потужний дидактичний потенціал дозволяє вирішувати складні навчальні завдання в ситуації творчої співпраці та успіху, без педагогічного тиску, враховуючи вікові й світоглядні особливості сучасних учнів, студентів.

Пропонований вашій увазі навчальний матеріал можна використати для організації гри-змагання, конкурсу знавців іншомовної лексики, мовної вікторини тощо. Ігри-вправи будуть доречними на заняттях, вони можуть бути також елементами домашніх завдань і позааудиторних заходів. Головне у виборі формату навчальної ігрової діяльності – не втратити ті складники, що забезпечують її дієвість і продуктивність: активізацію мислення й мовленнєвої поведінки учнів, студентів; продуктивну взаємодію, змагальність та імпровізацію, стимулювання живого інтересу до слова.

Добираючи слова до таких ігрових завдань, ми свідомо відмовились від тематичного принципу, тому на перший погляд це досить строкате, мозаїчне зібрання. Критерії відбору зумовлені основним завданням гри – перетворити іншомовні лексеми у сприйнятті молодої людини із суто умовних знаків на живі, мотивовані слова, внутрішній зміст яких близький і зрозумілий мовцеві. А для цього треба вразити гравців несподіваністю, неочікуваністю, оригінальністю отого першого, буквального значення, і цим ще більше здивувати, збудити інтерес до звичного, відомого слова. Саме тому для гри відібрано сотню слів, лексичне значення яких здебільшого не збігається з їх первинною семантикою. У лінгвістиці цю найпершу ознаку, покладену в

основу назви певного поняття, називають *внутрішньою формою* слова. У процесі історичного розвитку це перше, буквальне значення може зазнати змін – звуження або розширення обсягу чи навіть семантичного зміщення, зсуву (пор. українське слово *вуса* і чеське *vousy* "борода", укр. *черствий* і чеське *črstvý* "свіжий", укр. *берег* і німецьке *Berg* "гора"). Дивовижні зміни відбуваються з багатьма словами при їх запозиченні і переході з однієї мови в іншу, як це трапилося, приміром, зі словом *бюро*, буквальне значення якого в латинській мові *birra* "кошлата вовняна ковдра" поступово змінилося у французькій на *bire* "грубе сукно з вовни", потім – *bureau* "бюро, письмовий стіл", покритий цим сукном, згодом – *контора*, *канцелярія*, де працювали за такими столами, нарешті – *відділ*, керівна чи розпорядча ланка організації, а також засідання членів цієї ланки. Як бачимо, від первинного значення цього слова в його сучасних лексико-семантичних варіантах не залишилося й сліду.

Крім того, чинниками відбору слів для ігрових завдань слугували такі ознаки: це запозичення з різних мов-донорів – і прямі, й опосередковані, що прийшли до нас через інші мови (лексика для гри систематизована за первинним джерелом походження слова, тобто в завданні називається мова, де слово народилося, а в довідці-відповіді розкривається шлях цього слова з мови в мову); це слова, що вже досить давно «всиновлені» українською мовою, засвоєні нею і на фонетичному, і на граматичному рівнях; це лексеми з активного загальномовного словника, не обмежені професійною чи науково-термінологічною сферами використання.

Слід також зазначити, що питання про походження окремих лексем є дискусійним у сучасній етимологічній науці, тому ми намагалися не лише спиратися на найбільш авторитетні лінгвістичні джерела, але й не оминати увагою досить сміливі гіпотези вчених (див. список літератури).

Гра «100 знайомих чужинців»

I. Конкурс поліглотів

Як не дивно це звучить, але кожен із нас трохи поліглот. Так, так, навіть якщо володієш лише однією, рідною мовою, мимохіть використовуєш чужомовні слова, адже кожна сучасна мова містить запозичення з багатьох інших мов.

Завдання цього конкурсу полягає в тому, щоб назвати запозичене в українську мову слово, виходячи з його первинного значення в мові-джерелі. Це первинне, буквальне значення, часто вже давно забуте навіть у мові-донорі або затьмарене пізнішими семантичними нашаруваннями (лінгвісти називають цю первинну ознаку, покладену в основу назви, *етимон*) і буде названо в завданні. У тексті це слово чи словосполучення позначено курсивом, а при озвучуванні його слід виділяти логічним наголошуванням.

Тлумачення лексичного значення слів-відгадок у сучасній українській мові у відповідях ми не наводимо, за потреби варто скористатися словниками.

Конкурс можна провести у формі змагання між командами або окремими учасниками. За кожну правильну відповідь нараховуються бали. Право відповідати першим здобуває та команда чи учасник, хто сигналізує про це певним чином, наприклад, піднявши руку. Якщо відповідь неправильна, у гру вступає наступний учасник. Час на обдумування кожної відповіді – 10 сек.

Почнімо з найдавніших запозичень. Отож...

Скажіть грецькою:

1. Цей *стілець*, чи *крісло*, а може, навіть *трон*, *престол* – звичне місце для виступу і лектора, й оратора, і священника. Тут науковці, професори, викладачі об'єднують свої зусилля у певній галузі науки.

2. Скажіть по-грецьки "*ставлю впорядковано*" – і розділ мовознавства ви назвете.

3. Цей *гарний почерк* панує в шкільних прописах і перетворюється на дивовижне мистецтво вишуканих ліній на папері під пензликом в руці майстра.

4. Цей *річковий кінь* навряд чи дозволить себе осідлати, не гарцює він на іподромі, не тягне воза. Його домівка – замулені водойми Африки, а ми можемо побачити цю тварину хіба що в зоопарку. Зауважте, що нам вона більше відома під іншою назвою, яка походить з давньоєврейської мови і означає буквально *корова*. То хто ж він – цей *річковий кінь-корова*?

5. Ця *тридцятипелюстка* – королівна серед квітів і натхненниця поетів.

6. По-грецьки він *завбільшки з кулак*, серед африканських племен і справді він найменший.

7. Наша шкіра "дихає" через ці грецькі *свердловини, отвори*.

8. Ці *блукаючі зірки* довкола Сонця в космосі кружляють, неначе дев'ять Муз навколо Аполлона.

9. *Космата, волохата* зірка з глибин космічних виринає і тягне довжелезний хвіст в нічному небі, нас вражаючи красою.

10. Це *висохле тіло* торохкотить кістками в шкільному кабінеті біології, а то ще лякає полохливу уяву в темряві нічного кладовища.

11. Цей *не-живий* газ і справді не дозволить дихати живій істоті, але життя без нього неможливе, цей хімічний елемент домінує скрізь на нашій планеті.

12. Це *знак, що ворог утікає*, лишаючи свої скарби, і зброю, й обладунки, які тепер належать переможцям.

Відповіді:

1. **Кафедра** (грец. *καθέδρα* – букв. *сидіння, стілець*).
2. **Синтаксис** (грец. *σύνταξις* – *побудова, порядок*, букв. – *ставлю впорядковано*).
3. **Каліграфія** (грец. *kalligraphia* – букв. *красивий почерк*).
4. **Гіпопотам** (грец. *hipporotamos* – букв. *річковий кінь* від *hippos* - *кінь, rotamos* - *річка*), він же **бегемот** (лат. *behemoth* із д.-євр. *behemoth* – за однією з версій букв. *корова*).
5. **Троянда** (новогрец. *τριάντα* виникло в результаті скорочення *τριαντάφυλλο* – букв. «*тридцятипелюсткова*»).
6. **Пігмей** (лат. *pygmaeus* від грец. *πυγμαῖος* – букв. *завбільшки з кулак*).
7. **Пори** (через нім. *Pore* з лат. *porum* від грец. *πόρος* "пора, отвір, прохід").
8. **Планета** (лат. *planēta* від грец. *πλανήτης* "блукаючий", *πλανάομαι* "блукаю", *ἀστὴρ πλανήτης* "блукаюча зірка").
9. **Комета** (грец. *kometes (aster)* – букв. *волохата, космата зірка*).
10. **Скелет** (з нім. *Skelett* чи франц. *squellette* від грец. *σκελετός* – букв. *висохлий*).
11. **Азот** (від грец. *ἄζωτος* — букв. *позбавлений життя*). Назву запропонував 1787 року Антуан Лавуазьє.
12. **Трофей** (польск. *trofeum* чи франц. *trophée* з лат. *trophaeum* від грец. *τροφαῖον* – *пам'ятник перемоги*, букв. *на знак утечі ворогів, військова здобич*).

Скажіть по-латині:

1. Цей *безтурботний час* під *сузір'ям Псів* приносить відпочинок школяру, студенту і навіть депутату.
2. Якщо не хочеш стати «паршивою вівцею», відділеною від отари, готуйся дуже ретельно до цього *зважування*, яке відбувається наприкінці навчального року чи семестру.
3. Неначе розчепірені пальці людської *долоні*, її листя зеленіє під палючим сонцем, даруючи затінок в оазі серед пустелі чи на березі теплого океану.
4. «*Забирають м'ясо! О м'ясо, прощавай!*» – так не кричать уже сьогодні перед Великим постом, як волали в давнину веселі учасники *масового вуличного свята* з маскарадами, танцями й видовищами.
5. Коли людина має цей *життєвий сік*, а не сухий характер, вона цінує добрий сміх і незлобиві жарти.

6. Цей вічний *спокій* стискає душу урочистими акордами траурної меси.

7. Про це *викрадення* свідчать тексти, «позичені» в інших авторів. Ганьба крадіям!

8. Ця *дуга* вигинається спиною мосту і монументом на честь переможців.

9. Цей *поштовх, удар* ніжно б'ється під шкірою руки.

10. Це *рівне місце, площину* знайдеш на карті, і в конспекті, й протоколі, і сам складеш, щоб послідовно викласти думки.

11. Цей *промінь* біжить від центру до точки кола.

12. Лунає дзвінок на перерву – і *біганина, стрімкий рух* сповнюють цю *вузьку галарею, прохід між стінами*.

13. Ці *пелюшки* врятують, може, школярика-невдачу чи студента, коли на іспиті «тонуть» він почне, хоч знань навряд чи додадуть оті *стисані, нікчемні папірці*.

14. Ця невибаглива *червона шапка* в пошані у дорослих і дітей, цивільних і військових, а особливо до лица вона художникам, десантникам, гвардійцям. Щоправда, кольори тепер у неї розмаїті.

15. *Десь-інде, не на місці злочину* він був, - так адвокат рятує підсудного від незаслуженої кари.

16. *Шість місяців* і ще *шість місяців* – і рік навчальний промайне ущасливо, якщо складеш успішно сесію після цього *шестимісячника*.

Відповіді:

1. **Канікули** (лат. *canicula* – букв. *песик, щеня*). *Канікула* – так давні римляни називали Сіріус – зірку в сузір'ї Великого Пса. У найспекотніший час року, коли Сонце проходило через це сузір'я, – з середини липня до кінця серпня – робили перерву в заняттях. Згодом слово стало позначати перерву в заняттях чи в роботі парламенту й в інший час.

2. **Екзамен** (лат. *examen* букв. означає *вигнання, відокремлення, приведення в рух*, потім *те, що рухається*, також *рій, стрілка вагів, зважування*). Пастухи в давнину, зважуючи овець, вибраковували гірших. Звідси й *екзамен – відбір, випробування, іспит*.

3. **Пальма** (нім. *Palme* від лат. *palma*, букв. *долоня* за подібністю листя цієї рослини до розчепічених пальців людської руки).

4. **Карнавал** (франц. *carnaval*, італ. *carnevale* від лат. *carnem levare* – букв. *забрати м'ясо*).

5. **Гумор** (англ. *humour* від лат. *humor* – букв. *волога, рідина, сік*)

6. **Реквієм** (лат. *requies* – *спокій, упокоєння*, походить від першого слова латинського тексту траурної заупокійної меси: «*Requiem aeternam dona eis, Domine*» — «Спокій вічний дай їм, Господи»).

7. **Плагіат** (лат. *plagio* – букв. *викрадаю*).

8. **Арка** (лат. *arcus* – *дуга, вигин*).

9. **Пульс** (лат. *pulsus* – *удар, поштовх*).

10. **План** (лат. *planum* – *рівне місце, площа*).

11. **Радіус** (лат. *radius* – *промінь*).

12. **Коридор** (франц. *corridor* – *вузька галерея навколо укріплення*, нім. *Korridor* походить від лат. *cirrare* – букв. *бігти, швидко проходити*).

13. **Шпаргалка** (польськ. *szpargalka* "стисаний папірець" запозичене з латинської мови від *sparganum*, яке походить від грец. *sparganon* – *пелюшки, ганчірки*, від *spargō* "загортаю, сповиваю").

14. **Берет** (від лат. *birrum* – букв. *червоний*). Французи так називали капелюшки, які носили баски (народ в Іспанії, що проживає на кордоні з Францією).

15. **Алібі** (лат. *alibi* – дослівно *десь в іншому місці*).

16. **Семестр** (лат. *semestris* — *шестимісячний*, від *sex* – *шість* і *mensis* – *місяць*).

Скажіть на санскриті (давньоіндійській мові):

1. Цей зв'язок, єднання, зосередження, зусилля веде і дух, і тіло до самопізнання, до найвищого блага через систему вправ-асан.

2. **Тканина** ця легким серпанком голівку нареченої вкриває.

Відповіді:

1. **Йога** (санскр. *yoga* – букв. *зв'язок, єднання, зосередження, зусилля*).

2. **Фата** (санскр. *pata* – *тканина*).

Скажіть давньоєврейською:

Промовте гебрайською мовою **баранячий ріг** – і труби затрублять, радісні вигуки залунають, вітаючи тих, хто урочисто відзначає круглу річницю якоїсь події чи життєвого шляху.

Відповідь:

Ювілей (лат. *jubilaeus* (annus) *ювілейний* (рік) від *jubilare* – *радіти, голосно вигукувати* від давньоєвр. *кожен 50-ий рік відпущення, звільнення, коли радісно вигукували, трубили в роги* – від д.євр *jobel* – *ріг*).

Скажіть англійською:

1. Цей **охоронець хліба, захисник збіжжя** сидить тепер в палаті британського парламенту, бо має цей високий *титул* від народження або за видатні заслуги.

2. Крізь соломинку потягни п'янкий **півнячий хвіст** – і весело душі і тілу.

3. Цей **собака-бик** в англійців – справжній сторож і боєць.

4. Цей огрядний **товстун** у фраку не на паркеті, а на кризі Антарктиди солідно походить в юрбі таких же безкрилих пернатих.

5. **Надійно і безпечно** – саме так ця металева *скриня* від сторонніх сховає гроші, документи, навіть зброю.

6. Цей **коник** захоплює нас своєю пристрасстю на дозвіллі, тішить улюбленою справою у вільний час.

7. Не **блазень** він чи **грубіян**, не **дурень** й неотесаний **селяк**, а майстер сміху на арені цирку.

8. Цей **метелик** панує і на оперній сцені, і в басейні.

Відповіді:

1. **Лорд** (англ. *lord* в первинному значенні – *господар, глава будинку, сім'ї*, від англо-сакськ. *hlaford*, букв. – *охоронець, захисник хліба*).

2. **Коктейль** (англ. *cocktail*, букв. – *півнячий хвіст*).

3. **Бульдог** (англ. *bulldog* від *bull* – *бик, бугай, самець* і *dog* – *собака*).

4. **Пінгвін** (англ. *penguins* від лат. *pinguis* – *огрядний, товстий*).

5. **Сейф** (англ. *safe*, букв. – *неушкоджений, безпечний, надійний*).

6. **Хобі** (англ. *hobby* – букв. *коник, пристрассть*).

7. **Клоун** (англ. *clown* – *дурень, блазень* від лат. *селяк, грубіян*).

8. **Батерфляй** (англ. *butterfly*, букв. – *метелик*).

Скажіть німецькою:

1. Цей **мішок за спиною** вкрай потрібен і туристу, й учню.

2. Побувати на цьому **місці для лікування** мріють усі відпускники.

3. У темний колір **туги і скорботи** вдягає нас жалоба.

4. Цей **товстий ціпок**, або **палиця**, незамінний серед скляного посуду в хімічній лабораторії.

5. Кудлатий пес на ймення Артемон **плескатись у воді** найбільше любить, і в цирку незамінний він артист. Якої ж він породи?

6. Колись цей германський **домовик, злий дух** підземних копалень шкодив гірнякам, псував руду – тим і увічнив своє ім'я в назві металу. Якого?

7. Ця **спадщина** – держави, міста й роду графічний знак. У Києва – каштани, а в України – тризуб, символ влади.

Відповіді:

1. **Рюкзак** (нім. *Rucksack* від *Rucken* – спина і *Sack* – мішок).
2. **Курорт** (нім. *Kurort* від *Kur* – лікування і *Ort* – місце).
3. **Траур** (нім. *Trauer* – туга, скорбота).
4. **Колба** (нім. *Kolben* від давньоверхньонім. *kolbo* – товстий ціпок).
5. **Пудель** (нім. *Pudel*, від діалект. *rudeln* – плескатися у воді, тьопати по воді).

6. **Кобальт** (нім. *Kobold* – домовик). Гірняки Саксонії вважали його злим духом, який стереже руду в піземних копальнях і шкодить, підсовуючи замість якісної мідної руди схожу на неї речовину, з якої не можна було виплавити жодного металу. Сполуки кобальту відомі людині з глибокої давнини, синє кобальтове скло, емалі, фарби знайшли у гробницях Давнього Єгипту. У чистому вигляді метал було добуто 1735 року шведським хіміком Ю. Брандтом.

7. **Герб** (польськ. *herb* від нім. *Erbe* – спадщина, спадкоємець).

Скажіть французькою:

1. Ця запашна **кельнська вода** давно вже припала чоловікам до смаку.
2. Цим солодким **поцілунком** кондитери із задоволенням пригощають і дорослих, і дітей.
3. Ця французька **мертва природа** живе в чудових барвах на полотні.
4. Цей французький **королівський** інструмент справді панує в музиці.
5. Цей французький **щоденний листок** – і в кіоску, і в класі на місці.
6. **Ховали ніс** французі в нього, у нас синонім **шарфа** він.
7. Хоч по-французьки це просто **справа**, по суті ж це сумнівна обгородка і шахрайство.
8. Палкий **ревнивець** ховав колись за цими **шторами з дощечок** свою кохану від **зздрісних** поглядів. Тепер такі віконниці з пластинок – у кожному офісі та майже в кожному домі.
9. Це французьке **базікання**, «пташина, незрозуміла мова» об'єднує людей в окремі групи, відрізняє їх від інших мовців.
10. Ця **герцогиня** – справжня аристократка, але не серед вельмож, а серед груш – солодка, соковита, крупна й ніжна! Льодяники так називають теж.
11. Ця **терка** не на кухні овочі шинкує – в руках у фехтувальника гнучким клинком вражає супротивника.

Відповіді:

1. **Одеколон** (фр. *eau de Cologne*, букв. – кельнська вода; місто Кельн (Німеччина) постачало в різні країни парфуми, в тому числі туалетну воду, яку стали називати **вода з Кельну** (фран. *одеколон*).

2. **Тістечко бeze** (франц. *baiser* – поцілунок).
3. **Натюрморт** (франц. *nature morte*, букв. – мертва природа).
4. **Рояль** (франц. *royal* – королівський).
5. **Журнал** (франц. *journal* букв. – щоденний папір, листок).
6. **Кашне** (франц. *cache-nez* від *cache* – ховати і *nez* – ніс).
7. **Афера** (франц. *affaire* – справа).
8. **Жалюзі** (французьк. *Jalousie*, букв. – заздрість, ревнощі).
9. **Жаргон** (франц. *jargon*, букв. – пташина, незрозуміла мова).
10. **Дюшес** (франц. *duchesse*, букв. – герцогиня).
11. **Рапіра** (нім. *Rapier* від франц. *rapiere* з *rare*, букв. – терка).

Скажіть італійською:

1. Цей **віз**, **навантажений** смішними й дошкульними малюнками, подорожує сторінками сатиричних журналів.
2. Це **веретено** не мотає пряжу – у космос шлях його лежить, або в небо грізною зброєю націлене воно. До речі, **маленьке веретено** нам потрібне в грі на корті – в теніс чи бадмінтон.
3. Над цією **перевернутою чашею** сяють золотом хрести. Під цією ж **перевернутою чашею** циркові гімнасти виконують карколомні трюки.
4. Це **стремено** колись із вершником-гінцем негайно й терміново посилалось. Тепер спортсмени передають це **стремено** один одному, як пробіжать свою частину дистанції.
5. Ці тоненькі **черв'ячки** з пшеничної муки смакують як гарнір до м'яса чи бульйону.

Відповіді:

1. **Карикатура** (італ. *carricatura* від *carricare* – навантажувати, перебільшувати від *carro* "віз", з лат. *carrus* "віз на чотирьох колесах". До речі, від цього кореня походить і слово *карема*).
2. **Ракета** (нім. *Rakete* від італ. *rocchetta*, зменшув. від *rocca* – *веретено*). **Ракетка** утворене суфікс. способом від *ракета*.
3. **Купол** (італ. *cupola*, зменш. від *cupa* – діжка, чаша).
4. **Естафета** (франц. *estafette*, від італ. *staffeta*, зменш. від *staffa* – букв. *стремено*), термінове донесення, що посилається з нарочним, зазвичай кінним.
5. **Вермішель** (італ. *vermicelli* – букв. *черв'ячки*, від лат. *vermis* – *черв'як*).

Скажіть шведською:

Цей шведський *гном* блищить на кухні в сяйві кранів і нержавіючих каструль.

Відповідь:

Нікель (швед. *nickel* – *гном, підземний злий дух*). Назва походить від імені злого карлика Нікеля, Не тьмяніє, тому використовується у виробництві магнітів, нержавіючої сталі, емалей, скла, чорнила, фарб, ювелірних виробів, монет та ін.

Скажіть голландською:

1. Цей *сильний вітер* дме безперестанку, бурхливе море *хвилями* вкриває.

2. *Безвітря, тиша, спокій* – навіть хвилька не ворухне поверхню океану.

3. *Жени, наздоганяй!* Лиш вітер парус надимає над *невеликим судном* у спортивних перегонах.

4. Спустили *човен* з корабля, на весла сіли – і вже поверхнею морською він понісся, немов *ковзаючи* по кризі без упину.

5. Хоч крихітна – на зріст з *великий палець*, – проте ні жабі, ні кроту не підкорилась, в казковий край на крилах ластівки злетіла.

Відповіді:

1. **Шторм** (голл. *storm* – *буря, шторм* від *stören* – *хвилювати*, букв. – *хвилювання*).

2. **Штиль** (голл. *stil* – *тихий*).

3. **Яхта** (голл. *jach*, від *jagen* – *знати, переслідувати*).

4. **Шлюпка** (голл. *sloep* від *sloeren* – *ковзати*).

5. **Дюйм** (голл. *duim*, букв. *великий палець*).

Скажіть фінською:

1. На цих *безлісах, голих горах* пасуться стада північних оленів, шукаючи собі поживу серед лишайників і моху над вічною мерзлотою.

2. Ці *вушка з борошна* смакують із сметаною чи маслом, однак до українських вареників їм далеко!

Відповіді:

1. **Тундра** (фін. *tunturi* – *безліса, гола гора*). До речі, слово ввів до географічної термінології М. В. Ломоносов.

2. **Пельмені** (фін. *пель* "вухо" і *нянь* "хліб", букв. – *вушка з тіста*).

Скажіть якутською:

Цей предковичний волохатий слон, що *жив у землі* (в це вірили евенки та якути), і досі ховає у вічній мерзлоті далекого Сибіру свої кістки та бивні.

Відповідь:

Мамонт (якут. *tamut* від *tamta* – земля, букв. *той, що живе в землі*). Інша версія походження слова від польськ. *tatona* – чудовисько.

Скажіть іспанською:

1. На цьому *помості* панує найпопулярніше сценічне мистецтво сучасності – мистецтво пісні, танцю, клоунади, пародії.

2. Цей *біг биків* не може не вражати відвагою й жорстокістю водночас.

Відповіді:

1. **Естрада** (ісп. *estrado* – поміст).

2. **Корида** (ісп. *corrida (de toros)* – букв. *біг (биків)*).

Скажіть мовою гінді:

Цей одяг *кольору землі, куряви, пилу* маскує вояка на полі бою.

Відповідь:

Хакі (гінді *khaki* – запорошений від *khak* – букв. *порох, пил, земля*).

Скажіть арабською:

1. Це арабське *декламування, читання* – священна книга мусульман.

2. Колись у цей *мішок зерно* зсипали, прямуючи в далеку путь. Тепер турист чи мандрівник туди складає різні речі, та й на мішок це зовсім вже не схоже.

3. Ці арабські *гральні кості* збуджують захоплення, завзяття, запальність, зайву гарячковість. Потрібно це у грі, та не над міру.

4. Найвища це тварина на планеті, а *довга шия* – як візитна картка, впізнає кожен красеня цього.

5. В арабів це звалося просто *питвом*. Тепер це солодкий густий концентрат, водою залий – і смакує напій ароматний із ягід чи фруктів.

6. Без *нього* двигун не працює, не рушить авто. Навряд чи назвеш ароматним це паливо, хоч *ладаном духмяним із строва Ява* його величали колись.

Відповіді:

1. **Коран** (араб. *qoran, quran* букв. – *декламація, читання*).

2. **Валіза** (польс. *waliza* від лат. *valesia* – клунок *вериника* або франц. *valise* – *сумка* з араб. *waliha* – мішок для зерна).

3. **Азарт** (франц. *hasard* – *випадок, ризик*, ісп. *azar* – *гра в кості* від араб. *az-zahr* – *гральна кість*).

4. **Жираф** (франц. *girafe*, нім. *Giraffe*, італ. *giraffa* з араб. *zurāfa* – букв. *довга шия*).

5. **Сироп** (франц. *sirap* від лат. *sirupus* з араб. *šarab* – букв. *пиво*).

6. **Бензин** (франц. *benzine* від лат. *benzoe* з араб. *(lu)ban gawi* – *ладан з острова Ява*).

Скажіть турецькою:

1. На цьому турецькому **городі** досягають дині й кавуни.

2. Ця **чорна комаха** смертельним укусом загрожує тим, хто її потривожить.

Відповіді:

1. **Баштан** (тур. *bostan* – *город*).

2. **Каракурт** (від тюрк. *kara* – *чорний* і *kurt* – *комаха*).

Скажіть угорською:

1. У цьому **шинку, корчмі** угорці із задоволенням пускалися колись у свій улюблений народний танок. Спочатку повільна, а потім швидка й запальна його мелодія не лишає нікого байдужим і сьогодні, кличе кружляти пари. Що ж це за танець?

2. І **ріже**, і січе, і коле, й рубить холодний клинок цієї **зброї** – вірної подруги українського козака.

3. Це зовсім не безладний **натовп**, не юрба, а навпаки, стрункі **ряди** спортсменів чи військових, які шикуються в оцей **загін**.

Відповіді:

1. **Чардаш** (угор. *csárdás* – букв. *шинок, корчма*).

2. **Шабля** (угор. *szablya* від *szabni* – *різати*).

3. **Шеренга** (від польс. *szereg* з угор. *sereg* – *натовп, загін*).

Скажіть китайською:

1. Ця **людина-корінь** – і тонізує, й зміцнює, і навіть, кажуть, є панацеєю від багатьох хвороб.

2. Його колись у сиву давнину із **молодих листків** заварювати навчилися у Китаї, тепер увесь світ собі він підкорив.

Відповіді:

1. **Женьшень** (кит. 人參 – *корінь життя*, букв. *людина-корінь*).

2. **Чай** (кит. 茶 – букв. *молодий листок*).

Скажіть японською:

1. Прокинеться вулкан в глибинах океану – і велетенська **прибережна хвиля** безжальною стихією змітає все на руйнівнім шляху.

2. Без зброї самозахист, **голіруч** – найвища майстерність спортивної боротьби.

3. **Візок і чоловіча сила** – в Японії найбільш надійний транспорт здавна. Екологічно чистий ще й при тому.

Відповіді:

1. **Цунамі** (япон. *tsunami*, букв. – *прибережна хвиля*).

2. **Рикша** (япон. *riksha(w)* скор. *jin-riksha* від *jin* – *людина*, *riki* – *сила*, *sha* – *візок*).

3. **Карате** (япон. *karate*, букв. – *голіруч*).

Скажіть малайською:

1. Ударити в цей **бронзовий диск** – означає гучно й дзвінко сповістити про початок чи кінець спортивного раунду. Його родич – тамтам – у симфонічному оркестрі нам милує слух.

2. Ця малайська **дика людина** – чемпіон серед приматів за силою і зростом.

Відповіді:

1. **Гонг** (малайськ. *gong* – букв. *мідний диск*).

2. **Орангутан** (малайськ. *orang-utan*, букв. *лісова людина*).

Скажіть полінезійською:

«**Не можна, заборонено!**» – це слово каже нам.

Відповідь:

Табу (полінезійськ.), система заборон, порушення яких нібито карається надприродними силами.

Скажіть мовою аборигенів Австралії:

Ця австралійська метальна зброя до вас завжди **повернеться назад**, якщо, звичайно, ви досвідчений мисливець.

Відповідь:

Бумеранг (англ. *boomerang* з мови аборигенів Австралії – букв. *повертається назад*).

Скажіть мовою нахуатль (Мексика):

Ця індіанська **гірка вода** спокусливо ховає свої брунатні плитки у фольгу, вабить неповторним смаком у цукерках.

Відповідь:

Шоколад (ісп. *chocolate*, за однією з версій – від ацтекськ. *xocolātl* (чоколатль) –напій з бобів какао, дослівно *гірка вода*).

Гра «Один за всіх – і всі ...від одного»

Назвіть багатозначне слово, всі три лексичні значення якого – буквальне, тобто первинне, яке виникло в мові-донорі, і пізніші, сучасні – «зашифровані» в реченнях-загадках:

1. За цим **столиком** не пообідаєш, побачиш його в підручнику серед *геометричних фігур* або ж під куполом цирку, де карколомні трюки виробляють на цьому *спортивному знарядді* повітряні гімнасти.

2. Цей **прут** із надмірним зусиллям *підніме важкоатлет*, а от футболісту він завадить поцілити у ворота.

3. Ця голландська **пробка, затичка** і пляшку *відкоркує*, і в небі вразить майстерною *фігурою вищого пілотажу*.

4. Промов по-грецьки "**кручу, верчу, катаю**" – й одержиш *геометричне тіло*, а також *капельюх*, що елегантно виглядає на голові справжнього джентльмена.

5. Ця французька **змія** прикрасить новорічну ялинку вузенькими *стрічками з кольорового паперу* на карнавалі й маскарадї чи побіжить *стрімкою дорогою, звиваючись спіраллю* між горами.

Відповіді:

1. **Трапеція** (через нім. *Trapezium* з лат. *trapezium* від грец. *τραπέζιον* – букв. *столік*).

2. **Штанга** (нім. *Stange* – *стрижень, прут*).

3. **Штопор** (голл. *stopper*, від *stop* – *корок, пробка*).

4. **Циліндр** (грец. *kylindros* – *катаю, кручу*).

5. **Серпантин** [франц. *serpentin* від *serpent* з лат. *serpens* – *змія*).

Література:

1. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1982 - 2012.

2. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних сполучень / Укл. Л. О. Пустовіт та ін. За ред. Л. О. Пустовіт. – Київ, 2000. – 1018 с.

3. Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.

4. Семёнов А.В. Этимологический словарь русского языка. – М.: «ЮНВЕС», 2003. – 704 стр.

5. Фасмер Макс. Этимологический словарь русского языка. Т. I-IV. Перевод с немецкого О.Н.Трубачева, с дополнениями. Первое русскоязычное издание - М., 1964 –1973; второе – 1986–1987.

6. Цыганенко Г. П. Этимологический словарь русского языка. К., 1989. – 511с.

7. Шанский Н. М., Боброва Т. А. Школьный этимологический словарь русского языка. – М.: Дрофа, 2004.